

Mieczysław Kluba, Aleksandra Jezierska-Thöle

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

ZMIANY UŻYTKOWANIA ZIEMI ROLNEJ NA OBSZARACH WIEJSKICH WOJEWÓDZTWA KUJAWSKO-POMORSKIEGO PO AKCESJI DO UNII EUROPEJSKIEJ

*THE CHANGES OF AGRICULTURAL LAND USE IN RURAL AREAS
OF KUJAWSKO-POMORSKIE (KUYAVIAN-POMERANIAN) VOIVODESHIP
AFTER THE ACCESSION TO THE EUROPEAN UNION*

Słowa kluczowe: rolnicze użytkowanie ziemi, obszary wiejskie, akcesja Polski do Unii Europejskiej, województwo kujawsko-pomorskie

Key words: agricultural land use, rural areas, Poland's accession to the European Union, Kujawsko-pomorskie voivodship

Abstrakt. Przedstawiono zmiany rolniczego użytkowania ziemi, jakie zaszły w województwie kujawsko-pomorskim po 2004 r., tj. po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej. Zmiany, które przeanalizowano na obszarach wiejskich województwa w układzie gmin i powiatów, wskazując na ich skalę, zróżnicowanie przestrzenne oraz przyczyny, które je powodowały. Zwrócono także uwagę na strukturę i poziom poszczególnych form użytków rolnych z punktu widzenia produkcji rolniczej, jak również ze strony nieprodukcyjnej (stanowią element zagospodarowania terenu).

Wstęp

W okresie ostatniego dwudziestolecia w Polsce uwidocznił się stały ubytek powierzchni gruntów rolnych i jednocześnie wzrost pozostałych kategorii gruntów, który na ogół był równomierny i nie podlegał większym wahaniom [Bański 2003]. Do 2004 r. przeciętnie w Polsce powierzchnia gruntów użytkowanych rolniczo zmniejszyła się prawie o 10% [Ochrona środowiska 2005]. Przystąpienie Polski do Unii Europejskiej (UE) spowodowało znacznie szybsze tempo zmian w użytkowaniu gruntów rolnych i pozarolniczych (np. budownictwo mieszkaniowe, tereny komunikacyjne, przemysłowe, lasy, wody). Zmiany te wynikały w dużym stopniu z pojawienia się nowych możliwości realizacyjnych, a przede wszystkim środków finansowych dostępnych w ramach różnych programów wchodzących w zakres realizacji Wspólnej Polityki Rolnej (WPR). To właśnie one w największym stopniu przyczyniły się do przeobrażeń na polskiej wsi, zarówno w sensie funkcjonalnym, jak również przestrzennym (krajobrazowym).

W pracy wykorzystano materiały Biura Geodezji i Kartografii Urzędu Marszałkowskiego w Toruniu z lat 2005 oraz 2010, które posłużyły do prześledzenia zmian użytkowania ziemi (zwłaszcza rolniczej), jakie zaszły w tym stosunkowo krótkim czasie na terenach wiejskich województwa kujawsko-pomorskiego, a które stanowiły zasadniczy cel badań. Obszary wiejskie w opracowaniu dotyczą gmin wiejskich oraz terenów wiejskich z gmin miejsko-wiejskich badanego województwa. W efekcie otrzymano 127 jednostek przestrzennych, które poddano analizie, nazywając je dalej gminami. W celu przybliżenia pewnych wielkości liczbowych dotyczących zmian w powierzchni poszczególnych form zagospodarowania, wyniki zagregowano do poziomu powiatów i przedstawiono w tabelach.

Zmiany rolniczego użytkowania ziemi na obszarach wiejskich

Rolnicze użytkowanie ziemi obejmuje grunty orne, grunty będące pod uprawami trwałymi oraz ziemie przeznaczone trwale na pastwiska. Grunty orne to grunty pod uprawami tymczasowymi, także tymczasowe łąki koszone lub przeznaczane na pastwiska, tereny pod rykowymi lub przydomowymi ogródkami i tereny tymczasowo odłogowane [Majchrzak 2011]. Grunty pod uprawami trwałymi to ziemie obsiewane roślinami na długi okres. Powyższa kategoria obejmuje również grunty pod krzewami, drzewami owocowymi, winoroślami, z wyłączeniem gruntów pod drzewami uprawianymi jako lasy lub na drewno. Z kolei trwałe łąki i pastwiska obejmują grunty wykorzystywane od co najmniej pięciu lat do produkcji pasz, w tym upraw naturalnych i hodowanych, oraz wypasu zwierząt.

Definicja użytków rolnych (ogółem) przyjęta przez GUS [Użytkowanie gruntów 2011] podczas prezentacji wyników PSR 2010 obejmuje powierzchnię użytków rolnych w dobrej kulturze rolnej¹, na którą składają się łąki trwałe i pastwiska trwałe, uprawy trwałe, w tym sady (plantacje drzew i krzewów owocowych oraz ich szkółki), ogrody przydomowe (bez powierzchni przeznaczonych na rekreację), zasiewy, grunty ugorowane, a także powierzchnię użytków rolnych pozostałych (użytki rolne nieużytkowane i nieutrzymywane w dobrej kulturze rolnej 30 czerwca 2010 r.).

Użytki rolne według danych Biura Geodezji i Kartografii Urzędu Marszałkowskiego w Toruniu obejmują: grunty orne, sady, łąki trwałe i pastwiska trwałe (trwałe użytki zielone), ponadto grunty rolne zabudowane, grunty pod stawami oraz grunty pod rowami. Należy zaznaczyć, że chociaż istnieje podobieństwo pomiędzy kryteriami stosowanymi przez GUS i BGiK, to jednak kategorie nie są w pełni porównywalne.

Analizie poddano grunty orne, sady i trwałe użytki zielone, które umownie określono jako użytki rolne produkcyjne, a także pozostałe użytki rolne, zawierające grunty rolne zabudowane, grunty pod stawami oraz grunty pod rowami.

Powierzchnia użytków rolnych ogółem na obszarach wiejskich województwa kujawsko-pomorskiego w 2010 r. wynosiła 11 461 09 ha i zmniejszyła się w stosunku do 2005 r. o 8178 ha. Nie są to duże zmiany (99,3% stanu z 2005 r.), ale wynikają z krótkiego okresu badań (tab. 1). Ich udział w ogólnej powierzchni w województwie wynosił przeciętnie 67,0%, przy czym wykazywał znaczne zróżnicowanie przestrzenne, zarówno w skali powiatów (od 41,6% pow. tucholski, 47,2% bydgoski do ponad 85% w powiecie radziejowskim), jak również gmin. Wyjątkowo duże różnice uwidoczniły się na poziomie gmin – od zaledwie 8,0% w gminie Wielka Nieszawka i Solec Kujawski 11,4%, do ponad 92% w gminach Kijewo Królewskie, Zakrzewo, Papowo Biskupie, Bądkowo (95,5%) i Radziejów (96,7%). Główną przyczyną tak znacznego zróżnicowania była odmienność w jakości środowiska przyrodniczego, głównie jakości gleb. Nie można pominąć również oddziaływania dużych miast i rozwoju procesów uburbanizacyjnych na terenach wiejskich, zwłaszcza w ich bliskim sąsiedztwie. Dowodzi tego także znacznie szybszy spadek powierzchni użytków rolnych w badanym okresie w takich gminach, jak: Białe Błota o 229 ha (94,0% stanu z 2005 r.), Osielsko 234 ha (93,0%) – w strefie podmiejskiej Bydgoszczy, Czernikowo – spadek aż o 330 ha (95,8%) oraz Obrowo o 261 ha (97,0%) – w strefie podmiejskiej Torunia.

Grunty orne (GO) stanowią najważniejszą kategorię rolniczej użytkowania ziemi nie tylko na obszarach wiejskich województwa kujawsko-pomorskiego, ale także Polski [Głębocki, Świdorski 2007]. Przeciętnie udział ich w powierzchni ogólnej wynosił 56,8%, natomiast w powierzchni UR 84,7% i nie wykazywał dużego zróżnicowania w skali powiatów – od 75,9% w powiecie nakielskim do ponad 91% w radziejowskim i mogileńskim (tab. 1). W skali gmin większe różnice wystąpiły zwłaszcza na terenach położonych w niekorzystnych dla produkcji rolniczej warunkach środowiskowych – Białe Błota 48,8%, Nowa Wieś Wielka 49,4%, Wieka Nieszawka 58,8% położone w Pradolinie Wisły, Dragacz 63,4%, Śliwice 65,3% (Bory Tucholskie), Skępe i Skrwilno około 63% (Równina Urszulewska). Różnice wystąpiły także na bardzo korzystnych terenach Kujaw (gminy powyżej 94% udziału GO w użytkach rolnych – Janikowo, Radziejów, Dąbrowa, Bądkowo), Ziemi Chełmińskiej – Papowo Biskupie 95,5%. Należy zaznaczyć, że tylko w 22,8% gmin w województwie udział ten był wyższy niż 90,0%. Pomimo wyraźnej tendencji do zmniejszania powierzchni terenów rolnych w ciągu ostatnich 20 lat, w badanym okresie zauważa się nieznaczny przyrost gruntów ornych o 0,1% (1057 ha w skali województwa). Przyrost o dużo większej dynamice zaobserwowano w powiecie inowrocławskim – 101,3% (1011 ha), a zwłaszcza chełmińskim – 101,5% (540 ha). Relatywnie najwyższy stwierdzono w gminie Solec Kujawski (pow. bydgoski) – aż o 27,2% oraz Bobrownikach 6,5%, co wynikało z zagospodarowania terenów odłogowanych, a nawet nieużytków (dopłaty bezpośrednie), jak również likwidacji części sadów wskutek wymarzenia drzew.

Powierzchnia upraw sadowniczych w województwie uległa bardzo znacznemu zmniejszeniu – aż o 13% (do 14 878 ha – tabela 1), pomimo krótkiego okresu badań. Szczególnie duże ubytki miały miejsce w powiecie radziejowskim – ponad 300 ha, tj. o około 30%, zwłaszcza w gminie Bytoń o 97 ha (54,2% stanu z 2005 r.) oraz Dobre – o 42 ha (62,8%), a także w pow. rypińskim w gm. Wąpielsk – o 147 ha (31,6%). W skrajnej sytuacji znalazła się gmina Bobrowniki, w której całkowicie zlikwidowano powierzchnię sadowniczą, wynoszącą w 2005 r. 65 ha. Wskazana wyżej sytuacja była efektem wyjątkowo mroźnej zimy 2005/2006 i nieco mniej mroźnej 2009/2010, w wyniku których wymarzała znaczna liczba drzew w sadach. Dużo łagodniejsze skutki zimy miały miejsce w sadach powiatu grudziądzkiego, w którym powierzchnia uprawy zmniejszyła się tylko o 3,8% (96 ha), ale np. w gminie Radzyń Chełmiński nastąpił wzrost powierzchni sadów aż o 10% (8 ha); niewiele mniejszy był w gminie Świdziebnia (pow. brodnicki) – 108% stanu z 2005 roku, tj. 19 ha. W 2010 r. największym udziałem sadów w powierzchni

¹ Użytki rolne utrzymywane zgodnie z normami, spełniające wymogi Rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi w sprawie minimalnych norm z dnia 12 marca 2007 r. z późniejszymi zmianami (Dz.U. 2010 r. N 39, poz. 211).

Tabela 1. Zmiany powierzchni (2005-2010) oraz struktura rolniczego użytkowania gruntów (2010 r.) na obszarach wiejskich w powiatach woj. kujawsko-pomorskiego
Table 1. The agricultural area (2005-2010) and agricultural land use (2010) changes in rural districts of Kujawsko-pomorskie Voivodeship

Powiat/District	Jednostki/Units	Powierzchnia ogółem/Total area	Użytki rolne/Total Agricultural Area						
			razem/total*	grunty orne/ arable land	sady/ orchards	użytki zielone/ grassland	grunty rolne zabudowane/ buildings on agricult. area	gr. pod stawami/ pond area	gr. pod rowami/ draining ditch area
Aleksandrowski	A	44 195	-266	-89	-218	-138	259	-1	-79
	B	100,0	85,7	88,1	2,2	6,8	2,4	0,0	0,5
Brodnicki	A	100 992	-414	-115	-91	-162	5	-28	-23
	B	100,0	68,7	85,8	1,2	10,0	2,4	0,1	0,5
Bydgoski	A	134 344	-776	-27	-142	-599	-5	69	-72
	B	100,0	47,2	81,0	2,4	13,6	2,1	0,1	0,8
Chełmiński	A	51 223	-15	540	-49	-460	18	1	-65
	B	100,0	83,6	85,7	1,3	10,3	1,9	0,0	0,9
Golubsko-Dobrzyński	A	59 920	-289	5	-66	-176	-2	-12	-38
	B	100,0	72,6	89,9	1,3	6,5	1,8	0,0	0,5
Grudziądzki	A	71 796	-432	-11	-24	-362	14	-1	-48
	B	100,0	76,7	86,1	1,1	9,7	2,3	0,2	0,6
Inowrocławski	A	116 499	-409	1011	-96	-988	-200	20	-157
	B	100,0	80,2	85,9	0,9	10,2	2,2	0,2	0,6
Lipnowski	A	99 126	-508	-32	-208	-45	-122	-10	-91
	B	100,0	69,1	83,1	1,7	11,9	2,1	0,5	0,7
Mogileński	A	65 939	-248	-56	-25	-129	1	1	-40
	B	100,0	74,1	91,1	0,7	5,7	1,9	0,0	0,6
Nakielski	A	108 759	-298	25	-120	-382	53	172	-46
	B	100,0	67,8	75,9	0,8	19,5	1,7	1,0	1,0
Radziejowski	A	59 147	-128	130	-318	-123	251	1	-69
	B	100,0	87,8	91,0	1,5	4,7	2,2	0,0	0,6
Rypiński	A	57 555	-548	-262	-181	-77	-9	5	-24
	B	100,0	72,0	79,4	1,5	16,2	2,2	0,1	0,7
Sępoleński	A	77 565	-286	-85	-17	-126	-34	29	-53
	B	100,0	65,5	84,8	0,5	12,3	1,7	0,1	0,6
Świecki	A	145 375	-477	392	-129	-643	-36	2	-63
	B	100,0	52,9	80,6	1,1	15,5	1,8	0,0	1,0
Toruński	A	121 878	-1131	-142	-152	-656	25	13	-219
	B	100,0	56,7	84,8	1,6	10,6	2,2	0,2	0,7
Tucholski	A	105 709	-657	-173	-28	-288	-70	26	-124
	B	100,0	41,6	81,7	0,6	15,1	1,9	0,1	0,6
Wąbrzeski	A	49 040	-357	4	-23	-261	-13	-13	-51
	B	100,0	83,1	86,9	0,8	9,9	1,5	0,0	0,8
Włocławski	A	145 297	-572	-182	-311	-74	58	57	-120
	B	100,0	72,3	86,1	2,2	9,1	1,8	0,1	0,7
Żniński	A	96 306	-367	124	-35	-433	37	-3	-57
	B	100,0	72,3	87,3	0,7	9,7	1,6	0,1	0,6
Województwo Voivodeship	A	1 710 665	-8178	1057	-2233	-6122	230	328	-1439
	B	100,0	67,0	84,7	1,3	11,1	2,0	0,2	0,7

A – różnica powierzchni w latach 2010-2005 (w ha)/area difference during the period 2010-2005 (in ha)

B – odsetek gruntów w powierzchni użytków rolnych (w %)/share of arable land in total agricultural area (in %)

* udział w powierzchni ogólnej/share in total area

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BGiK UM w Toruniu

Source: own study based on the data of BGiK UM in Toruń

użytków rolnych charakteryzowały się tereny nadwiślańskie, zwłaszcza w rejonie Włocławka (gm. Fabianki – 5,9%, Raciążek – 4,5%, Waganiec – 3,8%, Dobrzyń nad Wisłą – 3,4%). Aglomeracja bydgosko-toruńska przyczyniła się bezpośrednio do rozwoju sadów w gminach Osiesko (3,5%), Łysomice (3,4%) oraz Dąbrowa Chełmińska (3,3%) ze względu na bliski rynek zbytu. Niski udział sadów w powierzchni użytków rolnych (tylko 1,3%) na obszarach wiejskich województwa kujawsko-pomorskiego jest wynikiem niezbyt sprzyjających ich uprawie warunków przyrodniczych, jak również braku tradycji i doświadczenia w prowadzeniu gospodarki sadowniczej – podobnie zresztą jak w większości terenów w kraju [Kulikowski 2003, Kluba 2008].

Zmniejszenie powierzchni użytków rolnych (o 0,7%) w województwie w analizowanym okresie było wynikiem ograniczania terenów zajmowanych przez łąki i pastwiska trwale. Dotyczyło ono w sumie ponad 6 tys. ha – po około 50%. Silniejsza tendencja spadkowa wystąpiła w powiatach chełmińskim i inowrocławskim – o około 10% w ciągu zaledwie 5 lat. W liczbach bezwzględnych było to odpowiednio 988 oraz 460 ha (tab. 1). Szczególnie duże zmniejszenie powierzchni łąk trwałych miało miejsce w gminie Solec Kujawski – ponad 42%, podczas gdy pastwisk – 39,8% w gminie Janikowo i 33,3% w Kruszwicy. Jedynie w gminie Cekcyn zanotowano wzrost powierzchni łąk i pastwisk odpowiednio o 0,9 i 0,3%. Na terenach położonych w dolinach zwykle udział użytków zielonych (UZ) w powierzchni użytków rolnych jest wyższy. Dlatego w powiecie nakielskim wartość ta była najwyższa w województwie i wynosiła 20,3%. Także powiaty świecki i toruński miały znaczący udział, odpowiednio: 15,9 i 15,5%. Wśród gmin największy udział UZ miał miejsce w Nowej Wsi Wielkiej – 48,5%, niewiele niższy był w gminie Białe Błota – 47,3% i Wielka Nieszawka – 36,7%. Na obszarach, gdzie występują korzystne warunki środowiskowe dla gospodarki polowej, UZ odgrywały nieznaczną rolę – zaledwie 1,2% w gminach Bądkowo i Radziejów oraz 2,0% w gminach Papowo Biskupie i Janikowo.

Pozostała część UR, która obejmuje grunty rolne zabudowane, grunty pod stawami oraz grunty pod rowami, dopiero od kilku lat jest przedmiotem analizy w obrębie użytków rolnych. Stało się to w wyniku wprowadzonych płatności obszarowych do gruntów rolnych, ale tylko tych, które utrzymane są w kulturze rolnej, a nie dotyczą terenów o nieprodukcyjnym przeznaczeniu. Wspomniane grunty stanowiły 1,9% powierzchni ogólnej obszarów wiejskich województwa kujawsko-pomorskiego i zajmowały łącznie 32 612 ha. Prawie 70% tej powierzchni przypadało na grunty rolne zabudowane. Choć wykazują one niewielki wzrost (o 230 ha), to jednak w 47% powiatach oraz 61% gminach w badanym okresie wystąpił spadek powierzchni. Dotyczy to zwłaszcza powiatu inowrocławskiego, w którym ograniczenie użytku było najbardziej widoczne – aż o 200 ha (8,8%) – tabela 1. Gminy Gniewkowo i Kruszwica zmniejszyły powierzchnię rolnych terenów zabudowanych odpowiednio o 65 i 55 ha, co z jednej strony świadczy o zabiegach użytkowników w kierunku pozyskania płatności obszarowych, z drugiej zaś – o dość swobodnym określaniu powierzchni pod zabudowę. Największy przyrost ww. gruntów miał miejsce w gminach dawnego woj. włocławskiego – Aleksandrów Kujawski i Osiecinę po 60 ha, Koneck – 54 ha oraz Topólno, Bądkowo, Piotrków Kuj., Zakrzewo i Radziejów – powyżej 40 ha.

Podobny kierunek zmian zaobserwowano dla gruntów rolnych pod stawami. W analizowanym okresie nastąpił przyrost użytków o 328 ha, ale w 37% powiatów i 13% gmin wystąpiło zmniejszenie powierzchni użytków. Dotyczy to zwłaszcza gmin: Wąbrzeźno, Baruchowo i Brzozie, w których spadek przekroczył 12 ha, a nawet 30 ha. W gminie Nakło nad Notecią wzrost powierzchni był największy w całym województwie i wynosił 158 ha, a udział gruntów w użytkach rolnych był wyższy niż 3,7%, odbiegając nieznacznie od gminy Skępe (4,0%).

Zupełnie odmienny obraz przedstawia analiza gruntów pod wodami, w obrębie użytków rolnych. Ich powierzchnia w województwie zmniejszyła się o ponad 1400 ha. Spadek widoczny był we wszystkich powiatach oraz w 88% gminach i wynikał ze zmiany sposobu ewidencji gruntów wodnych i zmeliorowanych. Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 30 grudnia 2004 r. w sprawie sposobu prowadzenia ewidencji wód, urządzeń melioracji wodnych oraz zmeliorowanych gruntów (Dz.U. Nr 7) uporządkowało ewidencję gruntów pod wodami (powierzchniowymi płynącymi i stojącymi), co jednak skutkowało tym, że w województwie na obszarach wiejskich nastąpił nagły wzrost powierzchni gruntów pod wodami płynącymi o 3258 ha i zmniejszenie powierzchni pod wodami stojącymi o 1885 ha. Te elementy użytkowania ziemi nie były jednak przedmiotem analizy i wyniki nie zostały uwzględniane w opracowaniu.

Ocena wpływu warunków przyrodniczych na przestrzenne zróżnicowanie struktury użytków rolnych

Omówione powyżej formy (kategorie) rolniczego użytkowania ziemi na obszarach wiejskich są w różny sposób użytkowane i wykorzystane gospodarczo, dlatego struktura użytków rolnych cechuje się dużym zróżnicowaniem w przestrzeni rolniczej. Owo zróżnicowanie zależy od wielu czynników, które najogólniej można podzielić na przyrodnicze i społeczno-ekonomiczne. Z badań Bańskiego [1998] i innych badaczy wynika, że poziom rozwoju rolnictwa determinowany czynnikami społeczno-ekonomicznymi nie ma tak dużego wpływu na kierunki użytkowania ziemi jak uwarunkowania agroekologiczne. Tak więc warunki przyrodnicze (klimat, warunki wodne, rzeźba terenu i gleby) odgrywają wiodącą rolę w kształtowaniu rolniczego zagospodarowania ziemi. Kompleksową metodą oceny warunków przyrodniczych z punktu widzenia ich wpływu na użytkowanie ziemi jest opracowana przez Instytut Uprawy, Nawożenia i Gleboznawstwa waloryzacja rolniczej przestrzeni produkcyjnej (wjrrp), którą wykorzystano w artykule. Przy zastosowaniu wskaźnika korelacji liniowej Pearsona obliczono związek, który zachodzi pomiędzy a poszczególnymi kategoriami użytkowania rolnych. W celu uzyskania obiektywnych wyników, badanie przeprowadzono na 127-elementowym zbiorze gmin (jednostek wiejskich) z całego obszaru województwa. Uzyskano następujące wartości współczynnika korelacji liniowej – w nawiasie podano statystyczną istotność wskaźnika (+) – istotna korelacja, (–) – nieistotna statystycznie:

– grunty orne	0,605 (+)
– sady	0,078 (–)
– łąki trwałe	– 0,524 (+)
– pastwiska trwałe	– 0,647 (+)
– użytki zielone	– 0,616 (+)
– grunty rolne zabudowane	– 0,056 (–)
– grunty pod stawami	– 0,166 (–)
– grunty pod rowami	– 0,327 (+)
– użytki rolne razem	0,632 (+)

Przedstawione wskaźniki świadczą o tym, że jakość warunków przyrodniczych wywiera znaczący wpływ na rozmieszczenie gruntów ornych i użytków zielonych. Tam, gdzie warunki przyrodnicze są bardzo korzystne, wyższy jest udział gruntów ornych. Odwrotnie jest w przypadku użytków zielonych, zwłaszcza pastwisk trwałych. W przypadku sadów korelacja jest pozytywna, ale statystycznie nieistotna. Nie widać znaczącego związku pomiędzy ich udziałem a jakością rolniczej przestrzeni produkcyjnej. Można sądzić, że określony wpływ na ich występowanie mieć mogą uwarunkowania klimatyczne, zwłaszcza przymrozki pojawiające się w czasie kwitnienia drzew.

Podsumowanie

Przeprowadzona analiza struktury i poziomu poszczególnych form użytków rolnych z punktu widzenia produkcji rolniczej oraz ze strony nieprodukcyjnej (stanowiących właściwie element zagospodarowania terenu) oraz dotychczasowe zmiany w strukturze rolniczego użytkowania ziemi, które zaszły w województwie kujawsko-pomorskim po przystąpieniu Polski do UE w 2004 r., ich skala, zróżnicowanie przestrzenne, a także przyczyny, które je powodowały, pozwalają na następujące spostrzeżenia:

- w perspektywie kolejnych lat postępować będzie dalsze zmniejszanie areалу użytków rolnych, w kierunku ich bardziej intensywnego wykorzystania,
- wraz z ubytkiem terenów żywnościowych więcej uwagi i energii należy poświęcić na bardziej racjonalne gospodarowanie pozostającymi zasobami ziemi rolnej,
- ponieważ warunki przyrodnicze odgrywają wiodącą rolę w kształtowaniu rolniczego użytkowania ziemi, należy podążać w kierunku rolnictwa zrównoważonego w celu utrzymania zachowań przyjaznych środowisku.

Literatura

- Bański J. 2003: Współczesne i przyszłe zmiany w strukturze przestrzennej obszarów wiejskich – wybrane zagadnienia. *Studia Obszarów Wiejskich*, 4, 11-25.
- Bański J. 1998: Gospodarka ziemią w Polsce w okresie restrukturyzacji. IGiPZ PAN, Warszawa, 117
- Głębocki B., Świderski A. 2007: Zasoby użytków rolnych w Polsce i ich wykorzystanie. *Studia Obszarów Wiejskich*, 12, 41-59.
- Kluba M. 2008: Specyfika rolnictwa w kontinuum miejsko-wiejskim województwa kujawsko-pomorskiego. [W:] *Gospodarka przestrzenna w strefie kontinuum miejsko-wiejskiego w Polsce* (red. A. Jezierska-Thöle, L. Kozłowski). Wyd. Naukowe UMK, Toruń, 225-235.

- Kulikowski R.** 2003: Szczegółowy przegląd czynników opisujących produkcję rolną i charakterystyka możliwości produkcyjnych rolnictwa. [W:] Charakterystyka rolniczej przestrzeni produkcyjnej Polski (red. A. Ciołkosz). Wyd. GUS, Warszawa, 12-73.
- Majchrzak A.** 2011: Zasoby ziemi rolniczej w trwałym użytkowaniu w krajach członkowskich Unii Europejskiej. *Rocz. Nauk. SERiA*, t. 13, z. 3, 178-182.
- Ochrona środowiska. 2005: GUS, Warszawa, 540.
- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 30 grudnia 2004 r. w sprawie sposobu prowadzenia ewidencji wód, urządzeń melioracji wodnych oraz zmeliorowanych gruntów. Dz.U. Nr 7 z dnia 13 stycznia 2005), [www.nettax.pl/dzienniki/du/2005/7].
- Użytkowanie gruntów. Powszechny Spis Rolny. 2010, 2011: GUS, Warszawa, 87.

Summary

The article examines the changes in agricultural land use in Kujawsko-pomorskie (Kuyavian-Pomeranian) Voivodeship, after Poland's accession to the European Union in 2004. The changes were reviewed in rural areas of counties and districts and the discussion indicated their scale, spatial differentiation, and its causes. The discussion also distinguished the distribution and area of various forms of agricultural and non-agricultural land use.

Adres do korespondencji:

dr Mieczysław Kluba, dr Aleksandra Jezierska-Thöle
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu
Instytut Geografii
Zakład Gospodarki przestrzennej i Planowania Strategicznego
ul. Gagarina 9
87-100 Toruń
tel. (56) 611 25 99
e-mail: mietklub@geo.uni.torun.pl, alekjez@umk.pl